

БОНАВЕНТУРА КЛЕМБОВСЬКИЙ І МИСТЕЦЬКА ОСВІТА

Оксана Сторчай

У XIX ст., аж до початку його 60-х рр., основними осередками світської художньої освіти в Україні, що перебувала під Російською імперією, були університети, зокрема Київський. Саме в таких навчальних закладах гуртувалися фахівці – відомі художники, архітектори, які своїм організаційно-педагогічним і творчим досвідом, практичними діями в галузі музейної справи визначали розвиток мистецько-освітніх процесів в університетах. У відкритому в Києві 1834 р. університеті Св. Володимира, як і в сучасних йому університетах – Харківському, Казанському, Петербурзькому, було організовано рисувальний клас та кабінет живопису. Щоправда, підготовка професійних художників програмою не передбачалася. Винятком став лише Віленський (Вільнюський) університет.

Державна служба художника в тогочасній Україні проходила тільки на посаді викладача рисунка при навчальних закладах. Часто педагогами були митці з блискучою фаховою освітою й високою художньою кваліфікацією. Рисунок викладали в університетах (Київ, Харків), ліцеях (Кременець, Одеса, Ніжин), кадетських корпусках (Полтава), гімназіях, інститутах шляхетних панянок (Київ, Полтава), різного типу “благородних пансіонах”, Київській духовній академії й семінарії, повітових школах. В умовах виховання шляхетного юнацтва викладання рисунка, як правило, прирівнювалося до занять з музики, танців, верхової їзди, фехтування, так званих “изящных искусств”.

Першим художником-педагогом у Київському університеті став Бонавентура Клембовський (1795–1888) – талановитий рисувальник і живописець, творчість якого тісно пов’язана з культурою трьох народів: українського, польського та литовського. Народився він на околиці Кременця в бідній багатодітній сім’ї. Фахову освіту здобув у Кременецькому (Волинському) ліцеї та Віленському університеті. До слова, ці навчальні заклади були тісно пов’язані з Київським університетом: більшість викладачів ліцею було переведено в новостворений

університет до Києва, а художня колекція Віленського університету заклала основу збірки красних мистецтв університету Св. Володимира.

Кременецький ліцей був одним із відомих центрів мистецької освіти в Україні й Польщі, він відіграв суттєву роль у художній підготовці своїх вихованців. Рисунок і малювання тут викладав талановитий польсько-український художник-педагог Йосиф Пічман¹ – відомий портретист (близько 500 портретів), майстер історичного жанру, картин на міфологічні та біблійні сюжети. Досвідчений живописець, Й. Пічман здобув академічну виучку у Віденській академії мистецтв. Він домігся того, що викладання живопису й рисунка в Кременецькому ліцеї провадилось на високому фаховому рівні. У своїх учнях Й. Пічман виховував не тільки міцні професійні навички класицистичного живопису й рисунка, а й реалістичне бачення світу, що виразно проступало в його творчості. “Про неабиякі мистецькі здібності Клембовського на початкових етапах, – зауважує Валентина Рубан, – свідчить похвальний лист, виданий йому Волинською дирекцією, де зазначається швидке зростання його майстерності”². Саме середовище Кременецького ліцею сприяло естетичному вихованню учнів, розвитку в них художніх здібностей. Стараннями Т. Чацького, Г. Коллонтая, П. Янковського та інших викладачів³ було зібрано одну з найкращих наукових бібліотек і найсучасніше на той час обладнання для неї⁴, було створено також нумізматичний кабінет⁵ і досить високого рівня колекцію картин, гравюр, скульптури (гіпсових зліпків з антиків), археологічних матеріалів.

По закінченню Кременецького ліцею Б. Клембовський упродовж 1816–1825 рр. працював помічником Й. Пічмана, а згодом і викладачем рисунка. У цей період творчості він виконав пастеллю портрет (посмертний) Алоїзія Фелінського, директора Кременецького ліцею, почесного члена Віленського університету й Варшавського товариства наук, а ще – пані Покутинської, кре-

Портрет Вацлава Пелікана. Гравюра Ф. Лемана з живописного оригіналу Б. Клембовського. 1820-і роки. Вільнюський історико-етнографічний музей. Публікується вперше.

менецького лікаря Антоніо Бопре, вихованця Кременецького ліцею, висланого в 1830 р. за зв'язок із С. Конарським до Тобольська, а згодом на Нерчинські копальні⁶.

Протягом 1826–1829 рр. Б. Клембовський навчався у Віленському університеті⁷ в Яна Рустема⁸, живописця і рисувальника, популярного портретиста, родоначальника романтизму в литовському мистецтві. Фахову освіту Ян Рустем здобув у майстерні М. Баччареллі у Варшаві, а також у Берліні (1788–1790). Величезну роль у формуванні Я. Рустема як художника відіграв француз П. Норблен (працював у будинку Чарторийських). Від цього майстра Ян Рустем успадкував пристрасне захоплення мистецтвом Рембрандта, що вплинуло на всю його творчу діяльність і педагогічну практику. Він удосконалив програму навчання у Віленському університеті – запровадив рисунок оголеної натури, уперше почав організовувати виставки учнівських робіт (з 1820). Це був перший досвід проведення художніх виставок у Литві. В. Рубан зазначає про Віленський університет: “Тут справа була налагоджена таким чином, що університетська програма повністю забезпечувала підготовку мистецьких сил, які складали основне ядро у розвитку художньої культури тодішньої Литви. Отже, не дивно, що Віленський університет, який відіграв значну роль у мистецькому житті, був забезпечений викладачами високого професійного рівня і досить помітно впливав на художній процес. Зокрема, тісні й інтенсивні зв'язки існували між Віленським університетом і Волинським ліцеєм”⁹. У Віленському університеті було створено кафедри архітектури (з 1773), живопису і рисунка (з 1797–1798), скульптури (з 1803) та гравюри (з 1805). Три останні належали до гуманітарного факультету літератури, словесності й красних мистецтв, що дозволяло підняти на високий рівень навчання художників загальноосвітнім дисциплінам (з естетики й історії мистецтва, історії літератури, філософії, іноземних мов та ін.). Лекції з естетики читали Е. Словацький і Л. Боровський. Університетські мистецькі кафедри готували вчителів рисунка, а найобдарованішим випускникам присуджувалося звання художника. Кафедру малярства

та рисунка спочатку (з 1797) очолював П. Смуглевич (1745–1807), згодом Ян Рустем (з 1798 викладав на кафедрі); кафедру скульптури з 1803 р. – А. Ле Брюн (1737–1811), а впродовж 1811–1832 рр. – К. Ельскис (1782–1867); кафедрою гравюри завідували з 1805 р. І. Вейс (? – 1820), протягом 1810–1821 рр. – І. Саундерс (1773–1845, читав також курс історії мистецтва), з 1822 р. – Ф. Леман (1787–1834)¹⁰.

Таким чином, Б. Клембовський у Віленському університеті не тільки вдосконалював свою художню майстерність у Яна Рустема, але й одержав ґрунтовні знання з естетики та історії мистецтв. У Вільно художник підтримував близькі стосунки з родиною Саломеї Словацької-Бек (матір'ю Юліуша). У цей період він створив низку пастельних портретів: Саломеї та Герцилії Бек, її пасербиці, професорів Адамовича (1829), С. Гріневича, Ігнасіо Боровського. Без сумніву, у віленський період творчості він написав олійні портрети проф. Й. Вольфганга й Алоїзи Гелени Вольфганг¹¹, також портрет ректора Віленського університету Вацлава Пелікана, з якого Фрідріх Леман виконав гравюру¹² (іл. 1). Відомо, що художник Яна Снядецького, ректора Віленського університету, “рисовал с натуры ... за несколько месяцев до смерти” в Яшинах¹³ перед своїм від'їздом за кордон¹⁴.

10 січня 1829 р. Б. Клембовського було відряджено як державного стипендіата за кордон для вдосконалення художньої майстерності. У травні того ж року художник надіслав до університету звіт із Дрездена. Там він зробив копію із Сікстинської мадонни Рафаеля¹⁵. У липні художник звітує вже з Парижа, де він навчався у видатного живописця французького романтизму Антуана Гро (1771–1835) – портретиста, майстра історичного й батального жанру, учня Ж. Л. Давіда. “Коли університет мене відправив за кордон, – цитує В. Рубан спогади Б. Клембовського, – я питав сам себе, чому мене навчать ці глупі французи... але як тільки я приїхав до Парижа, як тільки побачив майстерню, ці шедеври мистецтва, ці чудеса пензля й олівця... я викинув пиху із серця і подумав: який же я осел! Я нічого не вмію! А коли я показав свої власні рисунки, які вва-

жав шедеврами... ці глупі французи приму-сили мене починати з малювання очей”¹⁶.

У Парижі художник познайомився з Рафаїлом Гадзевичем, який також навчався у Школі красних мистецтв (École des Beaux-Arts) у Антуана Гро і намалював його портрет (1829, MNW). У 1830 р. в Парижі Антоні Олещинський вигравірував портрети Яна Снядецького та Яна Замойського за роботами Б. Клембовського (вочевидь, ці портрети він узяв із собою за кордон). Від 1831 р. художник перебував у Римі. Там він виконав портрет М. Скарбка Боровського та кілька копій з картин Рафаеля й Тиціана.

У січні 1833 р., після чотирьохрічного перебування за кордоном, Б. Клембовський повернувся до Кременця, де продовжив свою викладацьку діяльність у ліцеї. Копії, які він привіз із відрядження, прикрасили його помешкання і парафіяльний костел, в якому знаходилася копія із Сікстинської мадонни Рафаеля, композиція “Бог отець” та портрет Ю. Козерадського¹⁷. У костелі в Шумську містилися його релігійні композиції “Откровеніє св. Петра” та “Богородиця”¹⁸.

Художник був визнаний сучасниками як автор досконалих пастельних портретів. Але після закордонного навчання він працював лише в техніці олійного малярства й більше не повертався до роботи пастеллю¹⁹. Його живописні портрети також вирізняються великою майстерністю.

У 1833 р., напевно, в липні, Б. Клембовський виїхав до Києва для того, щоб обійняти посаду викладача рисунка в новоствореному університеті Св. Володимира. Призначення його на цю посаду не було випадковим – він був досвідченим викладачем, мав ґрунтовну фахову підготовку, був добре обізнаний із рівнем і досягненнями тогочасного європейського мистецтва.

Про викладацький склад тодішнього університету Св. Володимира В. Іконников писав: “Киевский университет в свое первое пятилетие был особенно счастлив самым удачным подбором лиц, имевших наибольшее влияние на его устройство. Такой министр народного просвещения, как Уваров, такой попечитель учебного округа, как фон-Брадке, такой ректор университета, как Неволин, не сходились уже более для совмес-

тної деятельности в здешнем крае. Да и в Киевской духовной академии не повторялись уже совместно такой преподаватель, как Иннокентий, и такой главный начальник духовного образования, как митрополит Евгений [Болховитинов. – О. С.]. Можно сказать, что это было самое светлое созвездие, озарявшее горизонт и светского и духовного образования в Киеве. Но это созвездие мало по мало рассеялось: в 1837 г. умер митрополит Евгений, в 1839 г. выбыл фон-Брадке, в 1841 г. Иннокентий переведен епископом в Вологду, в 1843 г. Неволин перешел в С.-Петербургский университет, а через несколько лет, по стечению обстоятельств, пришлось и гр. Уварову сойти с своего места”²⁰. У цей період в Київському університеті викладали такі визначні поста-ті: перший ректор, відомий учений-природознавець, історик, фольклорист, письменник М. Максимович; знаний у Європі ботанік В. Бессер; перший декан юридичного факультету, фахівець у галузі римського й цивільного права, брат славнозвісного польського поета Адама Міцкевича О. Міцкевич; філософ, представник “філософії неортодоксального православ’я” О. Новицький; видатний історик, професор кафедри всесвітньої історії В. Цих; славетний учений-ботанік (вивчав флору і фауну південно-західної України) А. Анджейовський²¹, архітектор Ф. Мехович та багато ін.

У Київському університеті Б. Клембовський викладав рисунок і живопис п’ять років (з 31 січня 1834 р. по серпень 1839 р.)²² і наглядав за викладанням рисунка в київських гімназіях²³. Також він завідував університетськими кабінетами рисунка й живопису. Художник виконував і експертну роботу. Так, у травні 1834 р. він був відряджений університетом до Кременця на розпродаж з торгу маєтку й майна місцевого книгопродавця Гліксберга, який повинен був сплатити борг університету²⁴.

На жаль, архівних чи друкованих матеріалів про методику викладання мистецьких дисциплін Б. Клембовським досі не знайдено. Серед щорічних звітів²⁵ університетських викладачів (що було пройдено за програмою курсу) звітів Б. Клембовського немає. Але є його звіти про роботу (мистец-

твознавчу й музейну) в кабінетах живопису й рисунка. Безперечно, художник на своїх заняттях широко застосовував найкращі традиції академічного навчання і свій власний педагогічний досвід. Він, напевно, дотримувався методик викладання рисунка й малярства, які були запроваджені в Кременецькому лицей, але з урахуванням того, що програмою Київського університету підготовка професійних художників не передбачалася. Мабуть, програма складалася з традиційних етапів навчання рисунка: спершу студенти рисували найпростіші геометричні фігури, потім переходили до копіювання оригіналів (рисунків і гравюр), далі – до зразків античної скульптури в гіпсових зліпках. Побіжно згадував В. Шульгін про викладання: “Рисование учителем Бонавентурою Клембовским, который из кременецкого лицея был посылаем на четыре года за границу для усовершенствования в живописи. Среднее число ежегодно обучавшихся у него студентов с 1834 по 1840 год простиралось до девяти человек”²⁶. Тут слід враховувати, що кількість студентів у перші роки існування університету була малочисельною. Наприклад, у 1834 р. навчалось всього 60 студентів²⁷. Рисувальний кабінет на той час містився у двоповерховому будинку нащадків надвірного радника Гудими Левковича²⁸.

Київський університет в особі Б. Клембовського мав не тільки досвідченого викладача, але й талановитого художника-портретиста. Про його творчість київського періоду збереглося мало свідчень. Так, в одному з листів родичів Ю. Словацького є згадка про портрет Олександри М'яновської, що був замовлений художникові перед його від'їздом із Кременця, де він обіцяв, що “у Києві це буде його першою роботою”²⁹. Без сумніву, саме в Києві художник написав портрет Є. Ф. фон Брадке, попечителя Київського навчального округу. У 1837 р. з цього портрета Карл Беггров виконав літографію³⁰. Напевно, у Києві був написаний і портрет В. Бессера, колеги Б. Клембовського по Кременецькому лицей і Київському університету³¹. “Для творчості Клембовського показовий “Портрет В. Г. Бессера” (30-ті роки, ДМУОМ), – пише В. Рубан. Він цікавий не лише своїми художніми якостями, а й тим,

що є прикладом поглибленого розв'язання образу вченого... Цей твір виказує в Клембовському живописця, здатного до складних пластичних завдань портретної композиції, вправного рисувальника і неабиякого колориста”³². У творчому доробку митця – портрети його сучасників, інтелігенції, людей науки й мистецтва, викладачів, з якими його пов'язували дружба і спільна праця.

Як згадувалося попереду, про діяльність Б. Клембовського в Київському університеті збереглися архівні матеріали, присвячені його мистецтвознавчій і музейній роботі. Це закономірно, бо його діяльність збігалася з першими роками існування університету. Він приймав художні колекції, облаштовував кабінети живопису і рисунка, складав каталоги, інструкції для хранителя, закладав усьому початок. Його музейна й мистецтвознавча діяльність була пов'язана з роботою по створенню університетської художньої колекції, яка вже на 1838 рік нараховувала 3099 одиниць зберігання³³. Основу художньої колекції склали збірки Кременецького лицей, Віленського університету та Уманського базиліанського монастиря з повітовим училищем при ньому. Художня колекція стала базовим навчальним посібником при викладанні рисунка й живопису. Створені кабінети рисунка й живопису поєднували в собі музей і майстерню й цим уподібнювалися класам Академії мистецтв. Тут панував “дух мистецтва”, і студент, потрапляючи в таке середовище, мав гостріше розуміти завдання й свідоміше їх вирішувати. Зібрані картини, рисунки, естампи, скульптури слугували не тільки зразками для навчальних завдань, а й створювали умови для виховання у студентів художнього смаку, фахового чуття й розуміння мистецтва. Показово, що з 1836 р. всі університетські колекції можна було побачити в зазначені дні всім охочим: “Дабы доставить возможность посторонним посещать университетские коллекции и кабинеты, без отягощения преподавателей в ведении которых они находятся, сделано распоряжение об открытии их в определенные часы каждой недели для посетителей”³⁴.

Художня збірка Київського університету не знайшла свого відображення в друкова-

ному каталозі ³⁵. Однак її склад, цінність і якість певною мірою відтворюється на підставі віднайдених архівних матеріалів – каталогу Віленського університету, реєстрів творів образотворчого мистецтва Кременецького ліцею та Уманського базиліанського монастиря (обидва польською мовою); коротка інформація міститься в “Истории университета св. Владимира” В. Шульгіна ³⁶. Охарактеризуємо спочатку колекцію Віленського університету, як найчисельнішу, за рукописним “Каталогом предметів кабінетів: живопису, скульптури та гравірувального мистецтва, які належали колишньому Імператорському Віленському університету, що надійшли в Імператорський університет Св. Володимира 1 березня 1835 р.” ³⁷. Цей каталог відображає тогочасну побудову колекції, яка складалася з трьох відділів: скульптури, живопису і гравюри. Текст каталогу недосконалий як за формою викладу, так і за змістом, що свідчить про незакінчену роботу над ним – не вказано, як правило, повних імен художників, граверів (трапляються помилки в написанні імен), рідко визначається школа, не надано точних назв творів, а зазначається тільки жанр або сюжет, немає дат і місця створення твору, не вказується матеріал, техніка, стан збереження ³⁸. У 1836 р. Б. Клембовський писав до університетського керівництва, що в каталозі: “находятся многие ошибки и упущения, а именно: в коллекции Живописного кабинета не имеется на картинах подписи художников, величины не соответствуют величине в Списке и о порче не сказано; в коллекции Скульптурного кабинета находятся некоторые вещи испорчены, в коллекции Гравировального кабинета, все гравюры от употребления испорчены, некоторые порваны пополам, некоторые не имеют казенной печати, и некоторые вместо имени одного какого либо художника находится имя другого или вовсе не имеется ни художника ни гравировщика, не сходство в количестве, в одних №-х двумя штукаами меньше, а в других 12-ти больше ...” ³⁹.

Каталог художньої збірки Віленського університету починається з розділу скульптури. Збірка була невеликою, усього 40 експонатів, і склали її переважно гіпсові

зліпки з творів античної пластики. За каталогом вона поділена на такі підрозділи: 1. Гіпсові фігури: Венери Медіцейської, Аполлона (“молодий”), Меркурія, Купідона, Лаокоона (торс); 2. Голови: Лаокоона, Гомера, Ахіла, Ніоби, Епікура, Нерона, Флори, Аполлона, Сенеки, Цицерона, Улісса, Юпітера, Сократа (2 експонати), Брута, помираючого Олександра Македонського (зліпок з мармурового бюсту з колекції генерала Косаковського), Ісуса Христа; 3. Гіпсові бюсти: Петра Великого, князя Адама Чарторийського, Огінського ⁴⁰ та його жінки, гетьмана Іоанна Карла Ходкевича, канцлера Плятера, Лавинського, колишнього Віленського губернатора ⁴¹, Ярослава Потоцького, молодого Корсакова, сина генерал-губернатора, професора живопису Шмуглевича [Шмуглевича. – О. С.]; 4. Маски: Імператора Олександра I, Імпера-триць Єлизавети й Катерини, Петра Великого, польського короля Станіслава Августа та медальйон з його профілем.

До підрозділу “скульптурні інструменти” було віднесено: “слепки на алебастре с разных барельефов и антиков – 339 шт.” ⁴², до підрозділу: “фігури і моделі для школи” – фігура анатомічна у повний зріст висотою 5 футів 2 вершки, Венера Медіцейська, скульптурні інструменти і снаряди, а саме скульптурний стіл, який має верхню дошку на гвинтах, п’ятнадцять дерев’яних та кістяних шпательів [шпателі. – О. С.], “мошлер” для гіпсу ⁴³.

Невеликою була й збірка живопису – 29 експонатів, серед яких дві картини відомого польського художника XVIII ст. Шимона Чеховича (1689–1775) “Чудотворення Іоанна” та “Св. Матвій”, Ланфранко “Смерть Авеля”. Дві картини італійського майстра Фіоренттімо [назв у каталозі не зафіксовано. – О. С.] та ін. Усі названі попереду картини були в “золотих рамах”. Десять картин невідомих художників: “Портрет голландця”, “Вид моря з кораблями”, “Дичина”, ескізи “Св. Лаврентій” та “Різдво Христове”, “Цариця Савська у Соломона”, “Алегорія Добродичинства”, “VIE. Скарги” [портрет ксьондза Скарги, написаний на полотні. – О. С.], “Феб з музами”, “Мадонна”, “вісім фігур писаних з натури”, “плафонний ескіз”.

З Віленського університету надійшла цінна колекція західноєвропейської гравюри XV–XVIII ст., переважно репродукційної, у кількості 1777 аркушів [за перерахунком Б. Клембовського. – *О. С.*] ⁴⁴. Ця колекція, вочевидь, збиралася за наміченим планом і давала багатий матеріал для ознайомлення з історією гравірувального мистецтва різних епох і народів: зразки гравюр німецької XV–XVIII ст., нідерландської XV–XVI ст., фламандської XVII ст., італійської XV–XVIII ст., французької XVII–XVIII ст., англійської XVIII ст. та російської XVIII–XIX ст. Колекція репродукційної гравюри надавала можливість ознайомитися з історією західноєвропейського живопису, зокрема, з творчістю таких видатних живописців, як Рафаель, Мікеланджело, Тиціан, Тінторетто, Рубенс, Тенірс, Остаде, Воуверман, А. Карраччі, Сальватор Роза, Пуссен, Гверчіно, Гвідо Рені та багатьох інших.

Збірку німецької гравюри склали твори визначних граверів XV–XVI ст., поміж яких двадцять три аркуші великого А. Дюрера (1471–1528) – “Тетрадь, заключающая гравюры на дереве, гравированные Альбертом Дюрером – 16”, “Композиции Дюрера им же гравированные – 6”, “Отпечаток на дереве Дюрером – 1”; один аркуш Лукаса Кранаха [“Композиция Л. Кранах – 1”; не вказується Кранах Лукас (старший) чи (молодший). – *О. С.*], майстра А. Г. (кінець XV – початок XVI ст.), гравюра Луки Кіліана (1579–1637) з композиції Тінторетто, сім пейзажів Георга Брауна. Гравірувальне мистецтво Німеччини XVII–XVIII ст. було репрезентовано також відомими художниками, зокрема, творчістю славетних німецьких династій граверів сім’ї Саделерів – три пейзажі; Вольфгангів із Аугсбурга [імен не вказано. – *О. С.*] – портрет; Георга Зігмунда та Йоганна Готліба Фаціусама з Регенсбурга – портрети; майстра репродукційної гравюри Йоганна Теофіла Престеля (1739–1808) – пейзаж (акватинта) та ін.

Нідерландська гравюра XVI ст. була представлена відомими іменами, наприклад, Луки Лейденського (Лейден Лукас ван 1489/94–1533) – три аркуші; визначними майстрами класичного медьориту Кортом Корнелісом (1530/33–1578) та Генріхом Голь-

ціусом (1558–1617) – “Аполлон”, “Геркулес” та ін. До збірки фламандського естампу XVII ст. входили твори відомих граверів, зокрема, школи Рубенса Ворстермана (1595–1667) і Пауля Понціуса (1603–1658). Обидва працювали в майстерні художника і репродукували його твори. До колекції входило 18 гравюр цих майстрів за композиціями Рубенса.

Збірку італійської гравюри XV–XVI ст. склали твори блискучого майстра Високого Відродження Маркантоніо Раймонді (1470/80–1527/34), поміж них чотири гравюри за композиціями Дюрера; флорентійського гравера Крістофано Робетта (1462–1522); видатного майстра медьориту Федеріка Бароччі (1526/35–1612) з відомою його гравюрою “Св. Франциск”; першокласного гравера деревориту Антоніо Фантуцці з Тренто і його гравюрою за композицією Дж. Романо та ін. Творами славетних майстрів був представлений італійський естамп XVII ст.: Стефано делла Белла (1610–1664); Джованні Франческо Грімальді (1606–1680?); Франческо Бартолоцці (1727–1815) – близько двадцяти аркушів, серед яких репродукційна гравюра з творів Карраччі та Гверчіно; Сальватор Роза (1615–1673) – тридцять п’ять авторських офортів; Антоніо Канале, прозваного Каналетто (1697–1768) – дев’ять пейзажів тощо. До збірки італійського естампу XVIII ст. входила репродукційна гравюра з творів Рафаеля Джованні Вольпато (1738–1803) та його учнів Раффаелло Моргена (вісім аркушів), Доменіко Кунего, Джованні Оттавіані (тринадцять аркушів з композицій лоджій Ватикана Рафаеля). У колекції також були й цінні перші відбитки (“пробы неоконченных гравюр”) Р. Моргена, Д. Кунего, Дж. Вольпато, П’єтро Фонтано. Крім того, гравюра Дж. Вольпато з композиції Гвідо Рені.

Французький естамп XVII ст. був найповніше представлений творами видатних майстрів гравірованого портрета, а саме: Робера Нантейля (1618/23–1678) – п’ять портретів; Жана Жозефа Балешу (1719–1764) – два портрети; Антуана Массона (1636–1700) – два портрети; Жерара Еделінка (1640–1707) – три портрети, серед них загальновідомий портрет Людовика XIV; П’єра Сімона [працював у Робера Нантейля. – *О. С.*] – два портрети та ін.; а також творами відомих граверів Клода Лор-

рена (1600–1682) – один пейзаж та Ізраєля Сільвестра (1621–1691) – три пейзажі; авторським офортом Жака Калло (1592–1635); Шарля Ле Брена (1619–1690) – “Голови для рисування” (шість аркушів); граверами династій сімей [імен не вказано. – О. С.] Древе й Одран (із композицій Пуссена) та ін. Французький естамп XVIII ст. у збірці репрезентували гравери Георг Вілле – три портрети, Жак Філіпп Леба (1707–1783) – пейзажі, серія “Домашнє господарство”, Джиль Демарто (1722–1776) – “Фігури для рисування” (три аркуші) та ін.

Гравірувальне мистецтво Англії XVIII ст. було представлено в колекції творами знаменитих англійських майстрів: Вільяма Вуллета (1735–1785) – шість пейзажів, Річарда Ірлома (1743–1822) – два аркуші (техніка мецотинто), Джона Бойделя (1719–1804) – один аркуш (техніка мецотинто), Вільяма Шарпа (1746–1824) – три гравюри, Джона Кейза Шервіна (1746–1792) – два портрети, Роберта Стренджа (1721–1792) та ін.

Російську гравірувальну школу репрезентували тільки сімнадцять аркушів відомих граверів, а саме: дві гравюри, одна на “історичний сюжет” Миколи Івановича Уткіна (1780–1863), чотири портрети Ігнатія Себастьяна Клаубера (1753–1817) та одинадцять “архітектонічних планів” Миколи Яковича Колпакова (1740–1771)⁴⁵.

У 1837 р. Б. Клембовський писав у рапорті до Ради університету, що до “матеріальної” книги з Віленського університету записано предметів живописного кабінету – 50, скульптурного – 40, гравірувального – 1777, усього предметів з трьох кабінетів 1867⁴⁶. Принагідно слід зазначити, що з Віленського університету разом із художніми творами до Київського університету надійшли необхідні інструменти, приладдя, зразки для викладання мистецьких дисциплін. Цінним надходженням було обладнання граверної майстерні: гравірувальний прилад, “машини” для нанесення ґрунтів та гравірування штрихів; два пульпіти для гравірування; прес для друку; прес для “мочення паперу”; мідні дошки; 55 дощок з роботами учнів; 16 дощок з олова для нот; сундучок зі 156 літерами для друку, 16 дюжин грабштихелів, шабери, 4 дюжини свинцевих олівців, сталеві тиски, сталеві саунти, напилки, ковадло з

молотком, мідний вінкель, штангенциркуль, стальний циркуль, шліфувальні камені, збільшувальні скельця, лінійки, камінь для розтирання фарб, скляна тафля для фарб, залізний посуд для “огрівання” мідних дощок та ін.⁴⁷ Усього надійшло 350 інструментів. Нагадаємо, що у Віленському університеті викладання гравюри було поставлено на високий професійний і художній рівень.

Розділ колекції, до якої входили інструменти граверної майстерні, скульптурні та інші приладдя, давав можливість Б. Клембовському ознайомити студентів зі специфікою роботи гравера, скульптора, живописця, пояснити особливості тієї чи іншої техніки, матеріалів тощо.

Колекції Київського університету значною мірою збагатили збірки Кременецького ліцею, творцем яких був Т. Чацький. В їх основу він поклав колекції книжок, медалей, монет, старожитностей, мистецьких творів, мінералів, фізичних і астрономічних інструментів польського короля Станіслава Августа Понятовського, які придбав від спадкоємців короля за п’ятнадцять тисяч червонців. У десятилітнє візитаторство Т. Чацького художня колекція була збільшена пожертвами Князя Карла Яблоновського – 40 рисунками і гравюрами⁴⁸, бригадира Йосифа Држевецького – 93 “подлинника разных Артистов” [рисунки та гравюри. – О. С.]⁴⁹, також “собранных в 1806-м году за Сапальского образцов из греческих статуй, видов, дерев, строений всего штук 69”, подарунком Матіасі – “Разорение Бастилии на желтом дереве в барельефе”, а ще покупкою 13 творів мистецтва у Вейсової у Вільно⁵⁰ та ін. Мистецькі твори до колекції Кременецького ліцею купували, крім Т. Чацького, його директори Сциборський і Левицький.

Після закриття Кременецького ліцею художні колекції в кількості 450 творів живопису, графіки, скульптури, прикладного мистецтва були передані до Київського університету. Донині збереглося два реєстри Кременецької колекції: перший – із 330 номерів (експонати були передані Й. Пічманом Б. Клембовському 28 квітня 1833 р.⁵¹), а другий – із рисунків і креслень⁵². Серед них – живописні та графічні твори Й. Пічмана, переважно портрети, а саме: першого дирек-

тора Кременецького ліцею Чеха, учителя Словацького, директора ліцею Сциборського, Немцевича, вчителя Бессера⁵³ та ін. З його графічних творів надійшло 33 рисунки “на серой бумаге белым и черным мелом рисованных”, зразки для викладання (81 рисунок), зразки “для науки теней” (7 шт.)⁵⁴.

З-поміж живописних творів слід відзначити “Портрет В. Пелікана” Б. Клембовського⁵⁵, “Портрет учителя Войцеха Янковського” і “Портрет префекта Антоніо Янковського” Собкевича⁵⁶, твори Смуглевича, Себастьяна “Портрет папи Леона X” на дереві, два морських пейзажі Верне [можливо, копії. – О. С.] та етюд, також “Портрет Станіслава Августа Понятовського” жінка Віже Лебрен (зараз в експозиції Музею мистецтв Б. та В. Ханенків), твори Ф. Павловського, серед них “Портрет каноніка ксьондза Оссінського”, а також портрети Адама Чарторийського і міністра Завадовського⁵⁷ невідомих авторів та ін. Надійшли численні живописні та графічні копії (у техніках олійного живопису, пастелі, туші) з Рафаеля, Леонардо да Вінчі, Корреджо, Рубенса та інших, цінна і якісна колекція гравюри, переважно репродукційна з творів Карраччі, Гвідо Рені, Парміджанино, Вазарі, Гверчіно, Рафаеля, Леонардо да Вінчі, Рубенса, Корреджо, Пуссена, Сальватора Роза, Менгса, Ванлоо, Карла Маратті, Верне, Буше, Грьоза, Лампі, Шарля Ле Брена; 14 аркушів Біблії Піскатора. Цінною була і збірка рисунків, до якої входили зображення академічних, міфологічних фігур, зразки для викладання⁵⁸. Серед академічних рисунків були роботи Й. Б. Лампі (молодшого) і, можливо, Й. Б. Лампі (старшого)⁵⁹, пастельний “Портрет художника Sprangera” [Спрангера. – О. С.] Лампі [не вказано батька чи сина. – О. С.], малюнки К. Каневського, серед яких пастельний портрет Ульдіньського і три академічні фігури та ін. Була й традиційна колекція зліпків з античної скульптури та збірка фарфору⁶⁰.

24 квітня 1834 р. з “упраздненого” Уманського базиліанського монастиря й колишнього при ньому повітового училища до Київського університету надійшли “образцов голов и фигур печатных и рисовальных большею частию испорченных 216”⁶¹. Згідно з рукописним каталогом польською мо-

вою⁶², – невеликі збірки західноєвропейської гравюри XVIII–XIX ст. та рисунків. Серед них – ілюстрація до трагедії У. Шекспіра “Ромео і Джульєтта” (гравюра) Теофіла (Готліба) Кіслінга⁶³ та Ісідора Вейса⁶⁴, дев’ятнадцять авторських гравюр з античної тематики Дж. Вікара (J. V. Wicar), відомого гравера і живописця, учня Л. Давида, авторська гравюра Ф. Бартолоцці (F. Bartolozzi), зразки для викладання, зокрема, найвідоміший на той час навчальний посібник Йоганна-Данієля Прейслера (1666–1737) – “Рисувальна книга Прейслера” (“Основательные правила, или краткое руководство к рисовальному искусству” Й.-Д. Прейслера) та гравіровані етюди Н. Пуссена основних фігур “Etudes de principales figures... peintre par Nicolas Pous-sin” (Paris 1807 in folio) та ін. До збірки рисунка входили твори Ф. Крюгера.

Таким чином, колекції були цінні й достатньо повно представляли історію західноєвропейського мистецтва, а також слугували першокласними зразками у викладанні рисунка й живопису. Університетська художня колекція, що склалася, надавала можливість Б. Клембовському повноцінно побудувати свій курс, надати йому чітку спрямованість, вирішувати навчальні й методичні завдання.

Деякі висновки про викладацьку діяльність Б. Клембовського можна зробити, оглянувши придбані художником твори мистецтва. За час його перебування на посаді завідувача кабінетів рисунка й живопису художня колекція університету збагатилася 108 літографіями, виданих “Обществом поощрения художников”⁶⁵. У квітні 1834 р. до університету Св. Володимира надійшов “Список художественных произведений, изданных Обществом Поощрения Художников, для руководства к преподаванию рисовального искусства” (41 позиція). Цей список супроводжувала записка, в якій зазначалося: “...сие общество стараясь всеми мерами о распространении вкуса и любви к художествам, обратило особенное внимание на недостаток классических начал рисования во всех вообще учебных заведениях, и потому издало по сей части образцы для начинающих, с тою целью, чтобы введение таковых в училище принесли пользу и дос-

тавить их за сходнейшую противу иностранных цену”⁶⁶. У 1836 р. університет придбав: 1) зразки початкової рисувальної школи – “Рисувальна школа Г. Ревердена” (Premiers elements du dessin au trait pour servir d’introduction au Cours complet d’Etudes pour la Figure, d’apres les plus beaux Modeles de l’antiquite et les Tableaux des grands Maitres, Grave au burin par les premiers Artistes ca ce genre, d’apres les dessins de G. Reverdin, membre de la Societe des Arts de Geneve) [рисунки були літографовані Ж. Енгельманом. – О. С.]⁶⁷ на 56 аркушах, “Пейзажна рисувальна школа” К. Більмарка⁶⁸ в 2-х зошитах та “Анатомія для скульпторів й живописців” 1 зошит та одна книга [Анатомія для живописцев и скульпторов. Соч. Ж. дель-Медико. Пер. с итальянского Басин, с рисунками А. П. Сапожникова. Предисловие В. И. Григоровича. – С.Пб.: Изд. Общ. Поощрения художников, 1832. – О. С.]; 2) “літографовані голови з оригінальних картин та бюстів”, зокрема, з оригіналів Рафаеля, Леонардо да Вінчі, Гвідо Рені, Веронезе, Домінікіно, Ланфранка, Карраччі, Рібери, Дольче, літографовані Васильєвим, Мейером, Жигаловим, Сурановим, Погонкіним, Мягковим, Бельським, Жидковим; 3) “літографії з картин, що знаходяться в Ермітажі”, літографовані вищевказаними граверами; 4) “літографії з оригінальних картин російських художників” В. Шебуєва (1777–1855), О. Єгорова (1776–1851), К. Брюллова (1799–1852), Ф. Бруні (1799–1875), П. Басіна (1793–1877), О. Варнека, літографовані Войновим, Погонкіним, Осокіним та ін.⁶⁹.

Варто коротко спинитися на посібнику Г. Ревердена, що містив повний навчальний курс рисунка. На спеціальне замовлення Товариства заохочування художників А. Ухтомський повторив у 1825 р. посібник Г. Ревердена за паризьким літографованим виданням, але вніс при цьому істотні корективи. Так, Г. Реверден починав курс із чистого контурного рисунка, а А. Ухтомський – відразу з легкого позначення частин форми та об’ємів. Аналогічним змінам піддалася пейзажна школа К. Більмарка. Саме ці посібники придбав Київський університет. Вони на той час були найкращими й одержали визнання й поширення завдяки своїй уні-

версальності. Отже, придбані літографії – “оригінали” для копіювання, разом із популярними посібниками Г. Ревердена, К. Більмарка склали досить повний початковий навчальний курс рисунка. Посібник Ж. дель Медико слугував для викладання живопису.

У тому ж році для кабінету живопису було придбано, як писав Б. Клембовський: “портрет Государя Императора, писанный Берлинским Живописцем Крюгером, замечательнейшее из приобретенный по своему достоинству и цене”⁷⁰.

1838 р. за сприяння Б. Клембовського університетська колекція збагатилася 12-ма живописними копіями з робіт Рембрандта й італійських художників. Він писав до Ради університету: “Житель города Киева Антон Эльснер желает продать за 100 р. ассигнациями писанных масляными красками на картоне 12-ть изображений голов из Рембрандта и других авторов копированных, вышиною каждый в 3 1/4 шириною в 2 1/4 дюйма. Находя я таковые картины хорошей работы, и что могут быть очень полезны для живописного кабинета в Университете...”⁷¹. З іншого архівного документа довідуємося, що під творами “других авторів” малися на увазі мініатюрні копії “голов, нарисованных масляными красками с оригиналов древних итальянских художников...”⁷². Тобто Б. Клембовський викладав студентам малярство. Так, у Петербурзькій академії мистецтв у програмі навчання живопису був розділ “копії з зображенням людського тіла”. Розпочинався він з копіювання голів, де одним із завдань було створення копій із портретів. Найпопулярнішими для виконання цього завдання були саме полотна Рембрандта (копії з його робіт), зокрема, “Стара з руками”, “Голова старого”, “Стара з дівчинкою” та ін.⁷³. Але перед копіюванням портретів студентам Б. Клембовського потрібно було простудіювати не один розділ програми з навчання живопису. Перший етап навчання живопису розпочинався з копіювання пейзажів, наступний – натюрмортів і т. д.

У тому ж році в скульптурний відділ кабінету живопису за розпорядженням Ради університету з мюнц-кабінету надійшло “різних зображень на камені 408 штук”⁷⁴, а з мінералогічного кабінету – “1-е) изображение при-

частия из картины Леонардо да Винчи на массе красного цвета разломанной на четыре куска с надписью ..., в рамках старых вызолоченных; и 2-е) образ Матери Божией без подписи на желтой меди в барельефе в такой же рамке, и таковые два предмета вписал [Б. Клембовский. – О. С.] в каталог Живописного кабинета...”⁷⁵.

В. Шульгін, пишучи про університетську художню колекцію в “Истории университета Св. Владимира”, яка склалася до 1840 р., зазначав, що в 1835 р. до колекції Кременецького ліцею було приєднано художню колекцію колишнього Віленського університету та колекцію рисунків Уманського училища, що складалася з 209 експонатів (всього 2527 творів мистецтва). Із нових надходжень до 1840 р. надійшло 108 літографій, придбаних у Імператорській академії мистецтв, “Портрет імператора Миколи I” Ф. Крюгера (всього на 4110 рублів асигнаціями, чи 1171 рублів сріблом). На 1 січня 1840 р. у живописному відділі було 856 експонатів, серед них – 62 картини, “писаних олійними фарбами”, 12 “мініатюрних копій голів”, 631 рисунок, 151 літографія. Більшість експонатів знаходилася в незадовільному стані збереження. В. Шульгін називає найціннішими мистецькими творами: оригінальні ландшафти «Фан-дер-Вейна», “Портрет імператора Олександра I” Дж. Доу, “Портрет графа Валицького” Лампі, серед малюнків – “оригінальні ескізи відомих майстрів”. У скульптурному відділенні було 448 експонатів: 23 гіпсових зліпки, 408 “різних зображень на камені”, 17 скульптурних інструментів. Бюсти та статуї знаходилися в поганому стані збереження: забруднені, побілені, погано склеєні. У відділі гравюри було 1777 предметів, серед них – 1088 гравюр, 339 гіпсових зліпків, 350 інструментів і приладів. Уся художня колекція оцінювалася приблизно в 3000 рублів сріблом⁷⁶.

Крім комплектування колекції, Б. Клембовський виконував, як неодноразово наголошувалося, мистецтвознавчу роботу. Так, на його запит від 26 січня 1837 р. до університетської Ради про вимоги до складання нового каталогу художньої колекції Рада ухвалила: зробити детальний опис кожного предмета російською мовою, його стан збе-

реження, визначити автора або школу⁷⁷. З архівних документів ми довідуємося, наприклад, що разом з проф. Моховичем, викладачем французької мови, Б. Клембовський, ретельно оглянувши твори образотворчого мистецтва, що надішли з Віленського університету, “внесли оные в материальную шнуровую книгу... и каждый предмет порознь описали со всею подробностью и составили примечания которые относятся или к неточной описи или к несходству оной с предметами или наконец к нынешнему состоянию предметов. Таковые предметы описаны с примечаниями на 63-и полулистах...”⁷⁸.

Таким чином, Б. Клембовський склав нові каталоги художньої колекції університету, вніс до матеріальної книги (сучасною мовою – інвентарної) твори малярства, скульптури й гравірувального мистецтва, звірів експонати з каталогами, що надійшли з Вільно, Кременця й Умані, виявив неточності й помилки в них, переклав їх з польської на російську, описав твори мистецтва, уточнив або визначив ім'я художника, гравера, школу, перевірів кількість експонатів, їх розмір, описав стан збереження⁷⁹. У 1837 р. він прозвітував перед Радою університету про те, що в матеріальну книгу кабінету живопису записано всі експонати колекцій Віленського університету, Кременецького ліцею, Уманського монастиря, літографованих “Образцов рисовального искусства” з комітету “Общества поощрения художников”, літографовані портрети “Современников русских”, “опись современников Гиппиуса”⁸⁰.

З перших років існування Київського університету на історико-філологічному факультеті читалися курси лекцій, присвячені античному мистецтву та міфології. Так, М. Якубович, колишній викладач Кременецького ліцею, вів курс “археология филологическая” латинською мовою, використовуючи праці Вінкельмана, Ернесті, Бернгарда, Аддісона, де розглядалися такі питання: “а) Об искусствах у древних, их источники и пособия; общий взгляд на искусство древних; начало искусства у древних; различные божества, которые были употребляемы древними художниками; причины различия искусств у разных народов; б) Искусства у

Египтян и Этрусков; происхождения искусств и памятники искусства этрусков, сохранившиеся по ныне; в) Искусства у Греков; значение и объекты искусства греческого; обнаруженные характерные памятники оно-го, сохранившиеся по ныне; г) История Греческого искусства в строгом смысле, от начала оно-го до Септимия Север; д) Древняя нумизматика, различные роды монет и ценность их у Греков и Римлян и польза древней нумизматики”⁸¹. Курс міфології викладав російською мовою колишній викладач Кременецького ліцею О. Корженевський: “по собственным запискам и руководствуясь сочинениями Крейцера, Германа и другими новейшими писателями. Преподаватель изложил сию науку вполне определив мифологию и показав ее цель и важность, он говорил: а) о Мифах вообще, источниках их, взгляде на них новейших ученых в Историческом, Философском и Религиозном отношении; в) о разделении богов у Римлян и Греков, о свойствах богов нравственных и телесных, их изображении и одеждах; г) о высших Богах; д) о низших божествах; е) о Героях”⁸².

У 1838 р. (період викладацької діяльності Б. Клембовського) в університеті Св. Володимира розглядався ґрунтовний проект створення київської школи рисунка й живопису, розроблений Петербурзькою академією мистецтв⁸³. Метою цього проекту було виховання професійних художників з подальшим продовженням навчання у Петербурзькій академії мистецтв. Авторами проекту були В. Григорович і О. Оленін. У проекті зазначалося: “Киевская школа рисования и живописи могла бы послужить опытом и примером для учреждения подобных школ со временем и еще при двух университетах, а именно Московском и Казанском; молодые таланты, в них развитые, могли бы получать большее усовершенствование в Императорской Академии Художеств...”⁸⁴.

Ще влітку 1837 р. В. Григорович⁸⁵ – викладач теорії красних мистецтв Петербурзької академії мистецтв – був відряджений до Києва та в “Малороссийские и Киевскую губернии”⁸⁶. За дорученням президента Петербурзької академії мистецтв О. Оленіна⁸⁷ він мав “обратить особенное внимание на

древнейшие памятники живописи в тамошних церквях, и о том, что будет им замечено донести”⁸⁸. Після повернення В. Григоровича з відрядження О. Оленін подав рапорт міністру Імператорського двору, а той – імператорові Миколі I, де зазначалося, “что замечено им [В. Григоровичем. – О. С.] в разных церквях много старинных икон Малороссийской живописи, которые совершенно отличны от иконной Русской и несравненно лучше сей последней, – что можно приписать врожденному чувству изящного, более общему у обитателей оных стран: ибо он видел отличные дарования в тамошних художниках-самоучках. Почему Григорович и полагает весьма полезным учредить в Киеве Школу Живописи, которая, без сомнения, произведет успехи необыкновенные”⁸⁹. О. Оленін, цілком поділяючи думку В. Григоровича, вважав, що Київська школа з великою “пользою” може бути заснована при університеті Св. Володимира⁹⁰. Перед В. Григоровичем і О. Оленіним було поставлено завдання обґрунтувати, на якій підставі могла б бути створена при університеті Св. Володимира художня школа.

У проекті “Изложение начал, на которых предполагается учредить школу рисования и живописи в Киеве” читаємо: “Целью учреждения этой школы преимущественно должно быть преподавание людям в Южном крае России, посвящающим себя занятиям по живописи и желающим обучаться сему искусству, вернейших и ближайших средств к приобретению строгости и изящества в рисунке, понятий и композиций, освещения и перспектив, без которых живопись как искусство не может достигнуть высшего развития, хотя живописцы-практики, обладающие отличными природными способностями, и показывают в том крае замечательные в ней успехи... Обучение рисованию и живописи требует учреждения по крайней мере трех курсов: 1. Рисованию с геометрических тел и эстампов, в котором преподавались бы практические понятия о перспективе. 2. Рисованию с образцовых произведений ваятельных, где понятия об освещении было бы развито в надлежащей степени и 3. Рисования с природы, где учащиеся могли бы приучаться к композиции и зани-

маться живописью с натуры. / Назначение опытного профессора с двумя помощниками – адьюнктом и художником – не представит особых затруднений, ибо, во-первых, вероятно, что из профессоров Академии может найтись желающий принять на себя честь быть основателем Киевской школы рисунка, если будет обеспечен в содержании, и, во вторых – есть художники с отличными дарованиями, вскоре имеющие возвратиться из чужих краев, а именно: Иванов⁹¹, Марков⁹², Каневский⁹³ (Пансионер Министерства Народного Просвещения) и Живаго⁹⁴, из которых можно найти желающих быть в Киевской школе”⁹⁵.

У проекті було детально розроблено фінансові й адміністративні положення, а також зазначалося, що Академія могла передати безкоштовно, як посібники для школи, декілька алебастрових зліпків бюстів і статуй, а також картин. Якщо ж успіхи школи упродовж шести років виявляться “замечательными (в чем никак нельзя и сомневаться), то в то время можно бы дать школе большую важность, назначить еще 2-х профессоров Скульптуры и Архитектуры с Адьюнктами и составить из нее отделение С. Петербургской Академии Художеств”⁹⁶.

Петербурзька академія мистецтв однією з основних умов для створення школи вважала наявність трьох кімнат із гарним освітленням, які університет може виділити зі своїх аудиторій для навчання в них у відведений час рисунка і живопису. “То это все почти и притом главное пособие, какое от него нужно”⁹⁷. Нагляд за школою мав здійснювати ректор. Стосовно методики навчання, то Академія могла б надавати відповідні поради, про що й повідомляла керівництво Університету.

У вересні 1838 р. проект спочатку було обговорено на Правлінні університету, куди запросили Б. Клембовського. Потім Рада університету внесла свої зауваження до проекту й дійшла висновку, “что учреждение таковой школы в Киеве при университете Св. Владимира... находит вообще возможным”⁹⁸. Усі підстави (фінансові, адміністративні та навчальні) для створення Київської школи було викладено в рапорті до попечителя Київського навчального округу.

Б. Клембовського високо цінувало університетське начальство. У цьому ж проекті читаємо: “При этом Совет считает нужным присокупить, что в настоящее время У-т Св. Влад.: имеет учителя рисования Клембовского, которого по его знанию Живописного Искусства усовершенствованному пребыванием в Германии, особенно в Италии, в Франции, где он находился на счет казны с 1829 по 1833 год, в случае учреждения выше помянутой школы при Университете, Совет находит достойным быть помещенным при школе даже в звании управляющего оною Профессора”⁹⁹. До речі, влітку 1838 р. до Київського університету працевлаштовувався відомий польський живописець Р. Гадзевич, але йому було відмовлено: “На предложение Вашего Высокопревосходительства... о доставлении сведения не имеется ли возможности определить при университете Св. Владимира, уроженца Царства Польского Гадзевича, имею честь донести, что в настоящее время при вверенном мне университете не имеется вакансии учителя рисования; нынешнем учителем этого предмета я совершенно доволен, и не желал бы переменить его другими лицами, в сверхштатном же преподавателе при университете, по малому числу студентов, обучающихся Рисованию, едва ли такая имеется надобность”¹⁰⁰.

Працюючи в Київському університеті, Б. Клембовський у 1835 р. був “произведен” в титулярні радники й одержав грошову винагороду в розмірі 250 рублів асигнаціями¹⁰¹. “Про те, що Клембовський цінувався як фахівець і як особа, – зауважує В. Рубан, – свідчить той факт, що при переведенні його до Києва, як він пише сам у “прошенії” до ради університету, “попечительне начальство хлопоталось, щоб залишити мені той же оклад, який я отримував у колишньому Волинському ліцеї – по 2160 крб. асигнаціями”¹⁰².

Київський університет був готовий до організації школи рисунка і живопису. Про це свідчать документи з усіма розрахунками на утримання школи та кошторис, підготовлений екзакутором університету Левашовим, “на наем трех светлых комнат, отопления и освещения оных, равно и содержания одного служителя к помещению предполагае-

мой устроится при Университете Школы рисования и живописи”¹⁰³. Було розроблено адміністративну, навчальну структуру школи. На посаду професора школи планувався Б. Клембовський.

Проект Київської школи рисунка і живопису, на жаль, залишився тільки на папері. Напевно, першопричиною того, що цей проєкт не здійснився, була відома “справа Конарського” 1839 р. Наслідками “справи Конарського” був розгром польської професури, закриття Київського університету на рік. Більшість викладачів була позбавлена посад. Б. Клембовського примусово перевели до Харківського університету. Посаду викладача рисунка обійняв Капітон Павлов, вихованець Петербурзької академії мистецтв.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що організація художньої освіти в 30-х роках ХІХ ст. у Київському університеті була поставлена на достатньо високий рівень. Діяльність Б. Клембовського є яскравим свідченням того. Великою заслугою художника була підготовка солідної бази для викладання мистецьких дисциплін – створення кабінетів рисунка і живопису. Хоча немає конкретних свідчень про методику викладання Б. Клембовським у той час у Києві, але цілком очевидно, що ця метода загалом відповідала рівню тогочасного навчального процесу.

¹ Пічман Йозеф (1758–1834) народився в Трієсті. Художню освіту здобув у Віденській академії мистецтв, учень Т. Фюгера, Й. Брандта, Д. Лампі. У 1787 р. одержав золоту медаль в конкурсі історичного живопису і звання дійсного члена Віденської академії мистецтв. У 1788 р. Й. Чарторийський запросив Й. Пічмана до м. Корці на Волині. У 1789 р. художник переїхав у Варшаву, потім до Познані, де працював при дворі Станіслава Августа до 1794 р. Жив і працював у Львові впродовж 1794–1806 рр. У 1806 р. на запрошення засновника Кременецького ліцею Т. Чацького він їде до Кременця на посаду професора рисунка й живопису. Помер у Кременці.

² Рубан В. В. Український портретний живопис першої половини ХІХ століття. – К., 1984. – С. 193.

³ Серед викладачів ліцею було чимало видатних учених, зокрема: Франциск Шайдт – викладач хімії та природознавства, який виступив організатором ботанічного саду при Кременецькому ліцеї, одного з найкращих у Європі; Віллібальд Бессер, знаний у Європі ботанік, член багатьох наукових товариств, який значно розширив цей славнозвісний ботаніч-

ний сад; Юзеф Чех – філософ і математик; Еузебіуш Словацький – філолог, батько знаменитого польського поета-романтика Юліуша Словацького. Курс естетики читав Ю. Коженевський, нумізматик – І. Лелевель.

⁴ Шульгин В. Я. История университета св. Владимира. – С.Пб., 1860. – С. 205–208.

⁵ Шульгин В. Я. Зазнач. праця. – С. 223–224. У нумізматичному кабінеті зберігалася цінна колекція з 20 тисяч медалей і монет (усього 17928 монет, з них 8652 – античні грецькі й римські).

⁶ Соколюк Л. Художники-поляки в культурной жизни Харькова ХІХ – первой трети ХХ века // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв № 9: Творча постать Г. Семирадського у контексті вітчизняної та світової культури. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції 30 вересня – 2 жовтня 2002 р. – Х., 2002. – С. 139.

⁷ З Вільно Б. Клембовський виїздив до Варшави та Кременця, перебуваючи там з грудня 1826 р. по лютий 1827 р.

⁸ Рустемас Йонас (Рустем Ян) народився в 1762 р. в Константинополі, помер у 1835 р. в Литві. Хлопчиком був привезений з Туреччини у Варшаву, виховувався при дворі Чарторийських. Учився живопису в Я. Норблена і в королівського живописця М. Баччареллі, у 1788–1790 роках – у Берліні. У 1798 р. був запрошений на кафедру живопису Віленського університету, де його викладацька діяльність продовжувалася 34 роки (до закриття університету в 1832 р.). У 1811 р. одержав звання екстраординарного, а в 1819 р. – ординарного професора живопису.

⁹ Рубан В. В. Зазнач. праця. – С. 193.

¹⁰ Мистецькі кафедри припинили своє існування 1832 р. у зв'язку із закриттям університету.

¹¹ Słownik artystów polskich. – Wrocław, 1986. – Т. IV. – С. 9.

¹² Там само. – С. 9; Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław, 1966–67. – Т. XII. – С. 586.

¹³ Słownik artystów polskich. – С. 9.

¹⁴ Соколюк Л. Зазнач. праця. – С. 139.

¹⁵ Słownik artystów polskich. – С. 9.

¹⁶ Рубан В. В. Зазнач. праця. – С. 193–194.

¹⁷ Słownik artystów polskich. – С. 9.

¹⁸ Там само. – С. 9.

¹⁹ Там само. – С. 9; Polski Słownik Biograficzny. – С. 586.

²⁰ Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета Св. Владимира (1834–1884) / Сост. и издан под ред. проф. В. С. Иконникова. – К., 1884 – С. 507: О. М. Новицкий.

²¹ З Кременецького ліцею до Київського університету був переведений Антон Анджейовський (1785–1868), один із талановитих учнів Й. Пічмана, який упродовж 1809–1815 рр. був його асистентом. Саме після А. Анджейовського помічником професора рисунка Й. Пічмана став Б. Клембовський. А. Анджейовський змінив свій фах і в Київському університеті викладав зоологію.

²² Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета Св. Владимира (1834–1884) / Под ред. В. С. Иконникова. – К., 1884. – С. 402.

²³ Słownik artystow polskich. – S. 9; Polski Słownik Biograficzny. – S. 586.

²⁴ Державний архів міста Києва (далі: ДАК), ф. 16, оп. 469, спр. 639 ж.

²⁵ Отчет за 1835–1837 гг. – ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28; Отчет за 1838 г. – ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 46; Отчет за 1839 г. – ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 49.

²⁶ Шульгин В. Я. Зазнач. праця. – С. 156.

²⁷ Автобиографические записки Егора Федоровича фон-Брадке // Русский архив. – М., 1875. – Кн. 1. – С. 280.

²⁸ Отчет за 1837 г. – ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 120; Шульгин В. Я. Зазнач. праця. – С. 94–96. Білокінь С. Починався на Печерську // З іменем Св. Володимира: Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників / Упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1994. – Кн. 1. – С. 222.

²⁹ Соколюк Л. Зазнач. праця. – С. 139.

³⁰ Słownik artystow polskich. – S. 9; Polski Słownik Biograficzny. – S. 586.

³¹ У реєстрі колекції Кременецького ліцею (яку успадкував Київський університет) був зазначений портрет В. Бессера, написаний Й. Пічманом (див.: Інститут археології НАН України. Науковий архів (далі: НА ІА НАН України), ф. 13, спр. 96; ДАК, ф. 16, оп. 289, спр. 169, арк. 4.

³² Рубан В. В. Зазнач. праця. – С. 195–196.

³³ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 46, арк. 110 г. Сторчай О. Художня колекція як база для викладання мистецьких дисциплін у Київському університеті Св. Володимира: 1834–1863 рр. // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці: Наук. зб. – К., 2003. – Вип. 10. – С. 105–113.

³⁴ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 113. Шульгин В. Я. Зазнач. праця. – С. 205.

³⁵ Каталог картинной галереи Императорского Харьковского университета. – Х., 1858. Музей изящных искусств и древностей Императорского Харьковского университета. Отделение гравюр. Коллекция гравюр А. Н. Алферова. Общий обзор, оценка коллекции и каталог ее / Сост. Н. И. Черноволот. – Х., 1911. Указатель произведений, хранящихся в музее изящных искусств при Императорском Харьковском университете. I. Скульптура. – Х., 1870. Указатель произведений, хранящихся в музее изящных искусств при Императорском Харьковском университете. II. Живопись. Масляные картины. Акварели и рисунки. – Х., 1877. Указатель произведений, хранящихся в музее изящных искусств при Императорском Харьковском университете. III. Гравюры, офорты, хромолитографии и проч. Отдел I. Коллекция эстампов Фридриха Аделунга. – Х., 1883.

³⁶ Шульгин В. Я. Зазнач. праця. – С. 222–223.

³⁷ Каталог предметов кабинетов: Живописи, Скульптуры и Гравировального искусства, принад-

лежавших б. Императорскому Виленскому Университету, поступивших в Императорский университет Св. Владимира. – ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 97, арк. 1–13.

³⁸ У кращому разі в каталозі вказується (на прикладі розділу: “гравірувальне мистецтво”) таке: “Композиция Г. Сегерс гравированная Ворстерманом – 1” [Сегерс, Геркулес [Seghers, Hercules] 1589/90 – до 1639, Ворстерман, Лука (Vorsterman, Lucas) 1595–1676/77. – О. С.]; “Композиция Гвидо Рени гравированная Р. Моргеном – 1” [Рені, Гвідо (Reni, Guido) 1575 –1642, Морген, Раффаелло. – О. С.]; “Лукреция гравированная В. Шарпом – 1” [Шарп, Вільям. – О. С.]; “Сюжеты из лож Рафаеля из которых 13 гравированные Оттавианим, Кунегом прочие же неизвестным – всего 17” [Оттавіані, Джованні; Кунего, Доменіко. – О. С.]; “Пейзажей гравированных В. Вуллетом – 6” [Вуллет, Вільям. – О. С.]; “Композиции Сальватор Роза им же гравированных – 35” [Роза, Сальватор. – О. С.]. “Гравюры Монтеня – 4”; “Рисунки из антиков, а именно: Лаокоон, Антиной и проч. – 22”; “Портреты гравированные Клаубером – 4” [Клаубер, Ігнатій Себастьян 1753–1817. – О. С.]; “Портреты гравированные Нантейль – 4” [Нантейль, Робер (Nanteuil, Robert) 1623–1678. – О. С.]; “Композиции Рафаеля, гравированных Моргеном за стеклом – 8” [Морген, Раффаелло. – О. С.]; “Тетрадь, заключающая контуров этрусских ваз – 13”; “Виды разных городов – 58”; “Пейзажи гравированные Саделером и проч. – 3” [який мається на увазі – невідомо: Саделер Йоган, Саделер Рафаель-молодший; Саделер Рафаель-старший. – О. С.]; “Пейзаж композиции Тициана – 1” і т. ін.

³⁹ По представлению учителя рисования при сем университете Клембовского, о назначении чиновника для проверки предметов рисовального искусства, поступивших в заведываемый им Живописный кабинет из б. Виленского университета с каталогом оных, по случаю замеченных им несходств описаний сих предметов с действительным их состоянием. – ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 619, арк. 1: Рапорт учителя рисовального искусства Клембовского в Совет университета от 14 декабря 1836 года.

⁴⁰ Можливо, портрети А. Чарторийського й Огінського були копіями з робіт Андре Ле Брюна.

Андре Ле Брюн (1737, Париж – 1811, Вільнюс). Навчався в Парижі в Ж. Пігалія, з 1759 р. перебував у Римі. З 1768 р. працював у Варшаві при дворі Станіслава Августа, в 1795 р. разом з королівським двором переїхав до Петербурга, з 1803 р. жив у Вільнюсі. У 1803 р. перший очолив кафедру скульптури Виленського університету.

⁴¹ Три гіпсових бюсти: Гетьмана Іоанна Карла Ходкевича, канцлера Платера й Виленського губернатора Лавинського (інв. № 2, 3 і 8 у книзі “наличностей” живописного кабінету) були в 1854 р. продані чиновнику Козерадському за п’ятнадцять карбованців сріблом (див.: ДАК, ф. 16, оп. 391, спр. 194, арк. 1).

⁴² ІА НАН України, ф. 13, спр. 97, арк. 12.

⁴³ ІА НАН України, ф. 13, спр. 97, арк. 4–4, зв.

⁴⁴ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 2.

⁴⁵ Значна частина університетської колекції західноєвропейської та російської гравюри у 1920-х роках поступила до новоствореного Лаврського музею (Музейне містечко), а також до Музею Б. та В. Ханенків.

⁴⁶ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 2.

⁴⁷ ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 97, арк. 13–14; ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 108: "е) медных и оловянных досок, машин для гравирования грунта и штрихов, пресс для печатания и мочения бумаги и других приборов 350".

⁴⁸ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 593, арк. 6; ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 7–7, зв.; ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96.

⁴⁹ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 593, арк. 6; ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 5, зв. – 6, зв.; ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96.

⁵⁰ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 593, арк. 6.

⁵¹ ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96, арк. 7.

⁵² ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 593, арк. 6.

⁵³ ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96; ДАК, ф. 16, оп. 289, спр. 169, арк. 4.

⁵⁴ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 593, арк. 6.

⁵⁵ ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96; ДАК, ф. 16, оп. 289, спр. 169, арк. 4.

⁵⁶ ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96; ДАК, ф. 16, оп. 289, спр. 169, арк. 4.

⁵⁷ ДАК, ф. 16, оп. 289, спр. 169, арк. 4.

⁵⁸ ІА НАН України НА, ф. 13, спр. 96, арк. 1–7; ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 4–9.

⁵⁹ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 5.

⁶⁰ Рубан В.В. Зазнач. праця. – С. 341. *Островский Г.* К вопросу о кременецкой художественной школе // Советское славяноведение. – М., 1969. – № 5. – С. 79.

⁶¹ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 30, зв.

⁶² ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 13, арк. 13–14.

⁶³ Теофіл (Готліб) Кіслінг (1790–1836) – гравер. З 1814 р. навчався на кафедрі гравюри у Саундерса, потім як університетський стипендіат навчався в Німеччині та Італії.

⁶⁴ Ісідор Вейс – графік, уперше згадується 1804 р., помер у 1820 р. Художник був добре обізнаний зі станом справ у литовській графіці кінця XVIII ст. і продовжував її традиції, не висуваючи нової стильової програми. Відомо близько десятка його гравюр: віньєток, портретів (у тому числі "Портрет І. Стройновського", ректора Віленського університету, 1804), естамп жанрового характеру "Продаж окороків".

⁶⁵ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 91, арк. 1–2; ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 13, арк. 5–8.

⁶⁶ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 91, арк. 3.

⁶⁷ Реверден (Reverdin) Гедеон (1772–1828), французький живописець і рисувальник. Автор популярного посібника з рисунка, виданого в Парижі. Рисувальні школи Ревердена і Більмарка призначалися для неспеціальних навчальних закладів.

⁶⁸ Більмарк (Billmark) Карл Іоханн (1804– 1870) – шведський літограф. Рисував пейзажі й архітектурні мотиви.

⁶⁹ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 91, арк. 1–2; ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 108–108, зв.

⁷⁰ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 108–108, зв.; ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 14. 1837 р. керівництво університету листувалося із вдовою Й. Пічмана з приводу портрета Т. Чацького. Портрет нібито був пожертвований Волинському ліцею Северином Ржевуським, але не надійшов разом із колекцією ліцею до Київського університету. Портрет Тадея Чацького у повний зріст був написаний Й. Пічманом, який замовив художнику поміщик Северин Ржевуський за сто червонців. Портрет знаходився у вдови Й. Пічмана. Університет просив передати його у свою колекцію, але безуспішно.

⁷¹ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 303, арк. 1.

⁷² ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 46, арк. 110 в., зв.

⁷³ Молева Н. и Белютин Э. Русская художественная школа первой половины XIX века. – М., 1963. – С. 360.

⁷⁴ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 46, арк. 110 г.

⁷⁵ О рассортировке предметов между кабинетами: зоологическим, физическим, минералогическим, живописным, мюнц-кабинетом, архитектурным и музеем древностей. Нач. 27 мая 1836 г. Кон. 14 декабря 1838 г. – ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 773, арк. 83.

⁷⁶ Шульгин В. Я. Зазнач. праця. – С. 222–223.

⁷⁷ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 13, арк. 3.

⁷⁸ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 619, арк. 6.

⁷⁹ ДАК, ф. 16, оп. 276, спр. 619, арк. 1, 6; ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 45, арк. 2; ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 13, арк. 1, 5, 10.

⁸⁰ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 13, арк. 5.

Гіппіус Густав Адольф (1792–1856) – літограф і рисувальник. Напевно, мається на увазі видання з літографованими портретами "Les contemporains par G.Hippius. Lithographie de l'Auteur" (45 портретів поетів, художників і різних діячів у 9 зошитах).

На жаль, каталоги, матеріальні книги, написані Б. Клембовським, не були віднайдені. Збереглися його звіти зі списками експонатів із позначенням помилок, знайдених в каталогах, що надійшли разом із колекціями.

⁸¹ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 46, арк. 19–20.

⁸² ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 46, арк. 20–21.

⁸³ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227. Центральний державний історичний архів України в Києві (далі: ЦДАК України), ф. 707, оп. 4, спр. 403. *Сторчай О.* Проект створення Школи рисунка і живопису при Київському університеті (1837–1838) // Мистецтвознавство України: Зб. наук. пр. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 42–50.

⁸⁴ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 6. У першій половині XIX ст. питання створення шкіл рисунка й живопису обговорювалося в багатьох містах колишньої Російської імперії, зокрема в Арзамасі, Харкові, Казані, Тамбові, Пензі, Воронежі, Козлові, Саранську, Тифлісі, Феодосії. Проекти організації цих шкіл у більшості з перерахованих міст не були здійснені, головним чином, через нестачу коштів.

⁸⁵ Григорович Василь Іванович (1786–1865) – літератор, історик мистецтва, конференц-секретар і

викладач теорії красних мистецтв в Академії мистецтв, дійсний член Російської Академії з 1839 р., почесний член Петербурзької АН з 1841 р. Видавець “Вестника изящных искусств” (1823–1825). В. Григорович брав участь у звільненні Т. Шевченка з кріпацтва (поет присвятив йому поему “Гайдамаки”).

⁸⁶ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 1.

⁸⁷ Оленін Олексій Миколайович (1763–1843) – археолог, історик, президент Академії мистецтв (з 1817). Автор низки праць із мистецтва, історії Академії.

⁸⁸ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 1.

⁸⁹ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 1, зв. – 2.

⁹⁰ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 2.

⁹¹ Іванов Олександр Андрійович (1806–1858) – російський живописець. Син А. І. Іванова. У 1817–1828 рр. – вільнослухач Петербурзької академії мистецтв, з 1836 р. – її академік. Пенсіонер “Общества поощрения художников”.

⁹² Марков Олексій Тарасович (1802–1878) – майстер історичного жанру. Навчався в Петербурзькій академії мистецтв (1813–1824), при якій був залишений пенсіонером. Упродовж 1830–1841 рр. знаходився в закордонній пенсіонерській поїздці, відразу після повернення був призначений на посаду професора історичного й портретного живопису. У 1842 р. одержав звання професора, з 1852 р. – професор першого ступеня, з 1865 р. – заслужений професор.

⁹³ Канєвський Ксаверій (1805–1867) – член Петербурзької та Римської академії мистецтв. Уродженець Волинської губернії. Навчався в Кременецькому ліцеї у Й. Пічмана, після закінчення ліцею працював короткий час ад’юнктом рисунка. Одержавши стипендію, К. Канєвський завершив освіту в Петербурзькій академії мистецтв (1827–1833). Його конкурсна картина “Олександр Македонський виявляє

довір’я лікарю своєму Філіппу” була в 1833 р. визнана гідною великої золотої медалі, що дало право на закордонне відрядження. Протягом дев’яти років (до 1842) художник жив у Римі. Є згадки, що в Римі К. Канєвський зустрічався з О. Івановим, а між 1833 і 1835 роками написав дуже вдалий, на думку сучасників, портрет К. Брюллова, що знаходився у власності останнього (див. *Островский Г.* Зазнач. праця. – С. 79). Після закордонного відрядження повернувся до Петербурга (1842–1845). З 1846 р. обіймав посаду професора Школи красних мистецтв у Варшаві, з 1859 р. і до її закриття в 1866 р. був директором цієї школи.

⁹⁴ Живаго Семен Афанасійович (1807/12–1863) – працював у історичному жанрі. Навчався в Петербурзькій академії мистецтв (1827–1832) у Варшаві. У 1839 р. – академік, у 1842 р. – професор.

⁹⁵ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 3.

⁹⁶ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 5.

⁹⁷ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 5, зв.

⁹⁸ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 9.

⁹⁹ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 10, зв.

¹⁰⁰ ЦДАК України, ф. 707, оп. 4, спр. 211, арк. 1–3.

¹⁰¹ ДАК, ф. 16, оп. 465, спр. 28, арк. 4.

¹⁰² *Рубан В. В.* Зазнач. праця. – С. 194.

¹⁰³ ДАК, ф. 16, оп. 275, спр. 227, арк. 11. *Шульгин В. Я.* Зазнач. праця. – С. 84: “Предположено было открыть, с 1838–1839 академического года, при университете публичные лекции практической механики, технологии, рисования и черчения, приуроченные к искусствам, и купеческого счетоводства. Означенные курсы были открыты действительно в 1838–1839 академическом году, за исключением рисования, черчения и купеческого счетоводства, замененных лекциями технической химии”.

SUMMARY

This article on the basis of worked out archive (it is putting into scientific usage) and published materials considers such questions: 1. creative biography of the talented painter and artist B. Klembowski (1795-1888); brief characteristic of his painting education at Kremenets (Wolynsky) Lycee, Wilensky University, trip abroad. 2. teaching activity of the artist at St. Volodymyr University (1834-1839); 3. Characteristic of the University art collection; 4. Museum and art knowledge activity of B. Klembowski; 5. teaching at the history-philological faculty of the antique art and mythology courses (briefly); 6) project of Kyiv school of painting and art (it supplements the character-

istic of the artistic education in 30-th of the XIX-th century at Kyiv University).

Having considered these questions the author comes to the conclusion that the organization of the art education in 30-th of the XIX-th century at Kyiv University was fixed on a rather high level, the choice of highly professional teacher who was B. Klembowski and qualitative level of the art collection proves it.

I. Illustration 1.

The portrait of Watslav Pelikan. F. Leman's engraving from the B. Klembowski painting original. 1820-ths. Wylnus History-Ethnographical Museum. Published for the first time.